

Stegania trimaculata nieuw voor de Nederlandse fauna (Lepidoptera: Geometridae)

B. J. LEMPKE & C. OTTENHEIJM

LEMPKE, B. J. & C. OTTENHEIJM, 1989. *STEGANIA TRIMACULATA* NEW FOR THE FAUNA OF THE NETHERLANDS (LEPIDOPTERA: GEOMETRIDAE): *ENT. BER., AMST.* 49 (4): 50-53

Abstract: In May and June 1987 two fresh males of *Stegania trimaculata* (Villers) were found south of Venlo (Limburg, The Netherlands).

B. J. Lempke, Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam
C. Ottenheijm, Roermondseweg 126, 5935 AD Steyl

Op 30.v.1987 zag de tweede auteur te Tegelen (ten zuiden van Venlo) op de stam van een populier op ongeveer 60 cm hoogte een vlinder zitten die met behulp van Forster & Wohlfahrt (1981) gedetermineerd werd als een vers ♂ van *Stegania trimaculata* (Villers), een soort die nog niet eerder in Nederland was waargenomen. Ruim twee weken later, op 16 juni, werd op dezelfde plek en hoogte een tweede al even vers ♂ gevonden.

C. de Villers beschreef de vlinder in 1789 als een geometride met witte grondkleur, met drie donkere vlekjes en twee dwarslijnen. Verder zegt hij, dat de vlinder in het oosten van Frankrijk niet gewoon is (hij woonde in Lyon). Prout (1915) schrijft eveneens dat de typische vorm

vrijwel wit is en dat de tekening op de voorvleugels bestaat uit twee dwarslijnen en drie donkere vlekjes aan de voorrand. Bij de vrij lange serie van de typische vorm in de collectie van het Instituut voor Taxonomische Zoölogie te Amsterdam zijn lichaam en vleugels wit met duidelijke maar heel lichte gele tint, de dwarslijnen zijn heel dun, maar de drie vlekjes aan de voorrand van de voorvleugels zijn bijna zwart en steken scherp af. In het midden van de vorige eeuw werd uit Zuid-Frankrijk een donkere vorm bekend. Lederer (1853) hield hem voor een nieuwe soort en beschreef hem als *Terpnomicta cognataria*. Bij deze vorm zijn vooral de voorvleugels duidelijk lichtgeel, de basale helft ervan en een brede band langs de

Fig. 1. *Stegania trimaculata*. Typische vorm, ♂. Digne (Alpes de Haute Provence, France), 1-15.v.1932, J. R. Caron leg. Collectie Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Amsterdam. $\times 2,5$.

Fig. 2. *Stegania trimaculata*. Forma *cognataria*, ♂. Tegelen, 30.v.1987. Coll. et leg. C. Ottenheijm. $\times 4$.

Fig. 3. *Stegania trimaculata*. Genitalia ♂. Sint Donat (Alpes de H. P., France). Prep. R. de Vos nr. 293. Coll. ITZ. Maatstrep 0,5 mm (aedeagus iets sterker vergroot).

binnenrand zijn vrij donker grijs getint, de buitenste dwarslijn is veel duidelijker, de franje van de voorvleugels is donker geblokt en de lichtgele grondkleur is bedekt met iets donkerder kleine schrapjes. Van de drie vlekjes aan de voorrand blijft het distale zichtbaar, het middelste is soms nog te zien, maar het basale en de binnenste dwarslijn zijn altijd overdekt door de donkere kleur. Blijkens het materiaal in het instituut te Amsterdam is *f. cognataria* zeker niet zeldzaam in het zuiden van Frankrijk. Prout (l.c.) vermeldt de vorm ook uit Spanje en Portugal. De twee in Nederland aangetroffen exemplaren behoren beide eveneens tot *f. cognataria*, maar ze zijn veel donkerder dan de Zuidfranse en bovendien zijn ze ook kleiner.

Aan Millière (1859) danken we een fraaie gekleurde afbeelding met beschrijving van de rups. De grondkleur is groen. Opvallend is de brede roodachtige ruglijn. Subdorsale lijn witachtig, tussen de ringen onderbroken. Kop roodachtig met kruisvormige vlek in het midden. Verpopping vindt plaats in het midden van een opgevouwen blad. De pop ligt in een ijf bruin spinsel en overwintert. Millière trof de rups in zijn omgeving (vermoedelijk Cannes)

alleen aan op witte abeel (*Populus alba* L.), maar dat deze populiersoort niet de enige voedselplant is blijkt al uit het feit, dat op de Limburgse vindplaats uitsluitend Italiaanse populieren (*Populus nigra* cv 'Italica') voorkwamen (ze zijn inmiddels gerooid). Zie ook de ervaring van Troukens (hieronder).

Millière deelt verder mee, dat de vlinder meestal met uitgespreide vleugels bovenop de bladeren zit en dat hij uit een eikweek bijna evenveel exemplaren van *f. cognataria* kreeg als van de typische vorm.

Verspreiding in West-Europa

De vlinder is al vanaf 1893 bekend uit het zuiden van West-Duitsland (Beieren, Baden, Württemberg) en werd geleidelijk aan steeds noordelijker aangetroffen (Frankfurt, de Pfalz). In 1950 werd *trimaculata* voor het eerst in Rheinland-Westfalen gevangen, namelijk bij de Loreley. In de periode 1951-1954 werden exemplaren bij Keulen waargenomen, in 1953 bij Düsseldorf en Solingen (Stamm, 1955a, b). Van de heer G. Swoboda (Leverkusen) werd een lange lijst met gegevens ontvangen uit de

periode 1951-1984, vooral uit zijn woonplaats en omgeving en uit de omgeving van Keulen. In 1983 werden bij laatstgenoemde stad tot 20 exemplaren per avond geteld. De uiterste data ervan zijn 27 april en 2 september. Er zijn twee generaties met toppen van half mei tot eind juni en van eind juli tot eind augustus. 90% van de Duitse vangsten behoort tot de f. *cognataria*.

De heer Swoboda vermoedt dat *trimaculata* bezig is zijn areaal uit te breiden via de Rijn en zijn zijrivieren, daarbij geholpen door aanplantingen van populieren. De Nederlandse vindplaats sluit goed aan bij het recente Duitse areaal. Dat de twee volkomen verse exemplaren aan de voet van de populieren werden aangetroffen is een sterke aanwijzing dat deze afkomstig waren van rupsen die zich daar al in 1986 ontwikkeld hadden.

Lhomme (1927-1929) vermeldt een groot aantal vindplaatsen van de soort in Frankrijk. Hij noemt hierbij ook het departement Nord. Van f. *cognataria* zegt hij, dat die vooral in het zuiden voorkomt. Helaas beschikken we niet over recentere gegevens, zodat we niet weten wat inmiddels nog verder uit het noorden van Frankrijk bekend geworden is.

Interessant is dat de soort ook tot in België is kunnen doordringen. Troukens (1985) ving op 2 en 3.vi.1984 twee mannetjes te Anderlecht. Ook in 1985 werd de vlinder daar door hem aangetroffen, nu op 6 en 13 augustus (Vermandel, 1986). In 1986 bleek *trimaculata* zijn areaal uitgebreid te hebben. Hij werd nu in beide generaties aangetroffen, niet alleen te Anderlecht, maar ook te Sint-Jans-Molenbeek (beide aan de westkant van de agglomeratie-Brussel) en te Jette (aan de noordkant) met in totaal 14 exemplaren (Vermandel, 1987). De heer Troukens deelde mee, dat de soort ook in 1987 en 1988 present was. Nieuwe vindplaatsen waren nu Dilbeek (weer aan de westkant) en Beert (bij Halle, ten zuidwesten van Brussel).

Het biotoop omschrijft hij als een parkland-schap met rijen „kaarspopulieren”, dus weer *Populus nigra* cv 'Italica'. Van de tot eind 1988 bekende 25 Belgische exemplaren behoren zeventien tot de typische lichte vorm (waarbij drie

Fig. 4. *Stegania trimaculata*. Genitalia ♀. Marcoux (Alpes de H. P., France). Prep. R. de Vos nr. 294. Coll. ITZ. Maatstrep 0,5 mm.

van de eerste generatie). Over de herkomst van de populatie is niets met zekerheid te zeggen. Het meest voor de hand liggend is via Noord-Frankrijk (zie Lhomme!). Perrette (1986) meldt echter vangsten uit het Franse Moezelgebied, zodat ook een opschuiven via Luxemburg denkbaar is.

Van de Britse eilanden is slechts één vangst bekend (Withers, 1978). De vlinder werd op 14.vii.1978 aangetroffen te Stoborough in Dorset (in het zuidwesten van Engeland).

De ervaringen in België en West-Duitsland maken wel duidelijk, dat nieuwe vangsten van *Stegania trimaculata* in Nederland, vooral in Noord-Brabant en Limburg, zeker niet onmogelijk zijn. Dat een vlinder zijn areaal in noordwaartse richting uitbreidt hebben we in deze eeuw al bij verschillende soorten kunnen vaststellen: *Araschnia levana* (Linnaeus), *Mythimna l-album* (Linnaeus), *Hoplodrina ambi-*

gua (Denis & Schiffermüller) en *Macdunnoughia confusa* (Stephens), die zich tot nu toe met meer of minder succes hier hebben kunnen handhaven.

Zowel Prout als Forster & Wohlfahrt (l.c.) plaatsen de soort in het genus *Lomographa* Hübner. Uit de publikatie van Fletcher (1979) blijkt echter dat dit niet juist is. De correcte genusnaam is *Stegania* Guenée, [1845] 1844. *Terpnomicta* Lederer, 1853 is daarvan een jonger synoniem.

Dankzegging

Wij danken de heren J. Huisenga voor de foto's, W. Troukens voor inlichtingen over Belgische vangsten, G. Swoboda voor Westduitse gegevens en het lenen van materiaal en R. de Vos voor het vervaardigen van de genitaal-preparaten.

Literatuur

FLETCHER, D. S., 1979. Geometroidea. – *Generic Names of Moths of the World* (I. W. B. Nye ed.) 3: i-xx, 1-243.
 FORSTER, W. & T. A. WOHLFAHRT, 1973-1980, 1981. *Die Schmetterlinge Mitteleuropas* 5. *Spanner* (Geometridae): 1-312, 26 platen. Franck'sche Verlagshandlung, Stuttgart. (p. 202, pl. 18, fig. 26, 31).
 LEDERER, J., 1853. Die Spanner. – *Verh. zool.-bot. Ges. Wien* 3: 165-270. (p. 161 *Terpnomicta cognataria*).

L'HOMME, L., 1927-1929. *Catalogue des Lépidoptères de France et de Belgique* 1. *Macrolépidoptères*: 383-384. Le Carriol par Douelle, Lot (priv. ed.).
 MILLIÈRE, P., 1859. Iconographie et description de chenilles et lépidoptères inédits. – *Ann. Soc. limn. Lyon* [2] 6: 385-444, pl. 1-6. (p. 409-412, pl. 2, fig. 7-12).
 PERRIÈRE, L., 1986. Le peuplement en Lépidoptères des cites du Stromberg, Hammelsberg et de Monténach (Moselle) avec une attention particulière sur Noctuidae (2e partie). – *Limn. belg.* 10 (5): 209-236. (p. 221).
 PROUT, L. B., 1915. Spannerartige Nachtfalter. In: *Die Gross-Schmetterlinge der Erde* (A. Seitz ed.) 4: 316, pl. 15 f. A. Kernen, Stuttgart.
 STAMM, K., 1955a. Bericht über die Exkursion 1950 in die Umgebung der Loreley und die Exkursion 1951 nach Moselkern. – *Z. Lepid.* 3: 75-80.
 STAMM, K., 1955b. *Lomographa trimaculata cognataria* Led. am Niederrhein. – *Z. Lepid.* 3: 156.
 TROUKENS, W., 1985. *Lomographa trimaculata* de Villers, een nieuwe soort voor de Belgische fauna (Lepidoptera: Geometridae). – *Phegea* 13: 49-50.
 VERMANDEL, E., 1986. Trekvlinders in 1985, tweede jaarverslag (Lepidoptera). – *Phegea* 14: 39-48.
 VERMANDEL, E., 1987. Trekvlinders in 1986, derde jaarverslag (Lepidoptera). – *Phegea* 15: 145-155.
 VILLERS, C. DE, 1789. *Caroli Linnaei entomologia* (etc.) 2: i-xvi, 1-656, i-xxxii. Piestra & Delamollière, Lyon. (p. 384).
 WITHERS, B. G., 1978. *Terpnomicta trimaculata* (Vill.) (Lep.: Geometridae): a species new to the British list, and other immigrant moths in Purbeck, Dorset in 1978. – *Entomologist's Rec. J. Var.* 90: 333.

Geaccepteerd: 27.i.1989